

	cím	a kiadás		az újság	
		ideje	helye	típusa	szerkesztője
1	Zsebkönyv	1821-22	Bécs	almanach	Igaz Sámuel
2	Szépliteraturai Ajándék	1821-28	Pest	melléklap	Szemere Pál
3	Aurora	1821-30 (36)	Pest	almanach	Kisfaludy Károly
4	Hébé	1822-26	Bécs	almanach	Igaz Sámuel
5	Aspasia	1824	Kassa	almanach	Kovacsóczy Mihály
6	Kedveskedő	1824	Bécs	melléklap	Igaz Sámuel-Pánczél
7	Laura	1824	Révkomárom	folyóirat	Gödör József
8	Felső Magyar Országi Minerva	1825-36	Kassa	folyóirat	Dessewffy József
9	Élet és Literatura	1826-27	Pest	folyóirat	Szemere Pál
10	Muzáron	1827-29	Pest	folyóirat	Szemere Pál
11	Sokféle	1828-34	Bécs	melléklap	Márton József
12	Koszorú	1828-44	Pest	melléklap	Vörösmarty Mihály
13	Nemzeti Társalkodó	1830-44	Erdély	melléklap	Pethe Ferenc
14	Sas	1831-33	Pest	folyóirat	Thaisz A.-Csernecky J.
15	Kritikai Lapok	1831-36	Pest	folyóirat	Bajza József
16	Társalkodó	1832-40	Pest	melléklap	Bajza József, Szenvey József
17	Szemlélő	1833, 1836-37	Kassa	divatlap	Kovacsóczy Mihály
18	Honművész	1833-41	Pest	melléklap	Mátray Gábor
19	Regelő	1833-41	Pest	divatlap	Mátray Gábor
20	Rajzolatok	1834-39	Pest	divatlap	Munkácsy János
21	Literaturai Lapok	1836-37	Kassa	melléklap	Kovacsóczy Mihály
22	Figyelmező	1837-41	Pest	melléklap	Bajza J.-Toldy F.
23	Athenaeum	1837-43	Pest	folyóirat	Bajza J.-Toldy F.
24	Lombok	1838	Pest	melléklap	Kunoss Endre
25	Mulattató	1838-39	Erdély	melléklap	Köpe János, Veress György
26	Literáriai Csarnok	1839	Pest	melléklap	Munkácsy János
27	Budapesti Rajzolatok	1839	Pest	divatlap	Munkácsy János
28	Sürgöny	1840	Pest	divatlap	Munkácsy János
29	Közlemények	1841	Pest	divatlap	Kovacsóczy Mihály
30	Regelő Pesti Divatlap	1842-44	Pest	divatlap	Garay J.-Erdélyi J.
31	Magyar Életképek	1843-44	Pest	divatlap	Frankenburg Adolf
32	Honderű	1843-48	Buda	divatlap	P. Horváth Lázár
33	Életképek	1844-48	Pest	divatlap	Frankenburg Adolf
34	Irodalmi Őr	1845-46	Pest	melléklap	Frankenburg Adolf
35	Kis Követ	1846-48	Erdély	folyóirat	Magyari Lajos
36	Magyar Szépirodalmi Szemle	1847	Pest	folyóirat	Erdélyi J.-Henszlmann I.-Toldy F.
37	Hazánk	1847-48	Győr	folyóirat	Kovács Pál
38	Buda-Pesti Divatlap	1848	Pest	divatlap	Vahot Imre

SZABÓ KATALIN VIOLA

A gomba helyneveinkben

Mindeddig kevésbé kutatott, hogy a *gomba* szónak és gombaneveinknek van-e és mi a szerepe, jelentősége tulajdonnév-használatunkban. Ennek a kérdésnek a részleges megválaszolását kísérelem meg a továbbiakban. A tulajdonnevek közül ezúttal többnyire csak a helynevekről szólok.

Gomba szavunk szláv jövevényszó, amely még a X. század előtt került nyelvünkbe. Első adatolása mint személynévet említi, csak később fordul elő (a Besztercei Szőjegyzékben) közszóként.¹

Sajátosan magyarnak tekinthető – és elég gyakori – helynévadási eljárás volt az, amelynek során pusztá személynévvel neveztek meg helyet, helységet.² *Gomba* helységnevünk a régi magyar *Gumba* személynévből (1138/1329) keletkezett. 1337 óta adatolt ilyen nevű település Pest megyében, Monortól északkeletre.³ Eltűnt helységnek is volt *Gomba* neve a Szilágyságban.⁴ A tárgyalt névhez hasonló a szerkezete és előzménye egy Nagykárolytól keletre fekvő falu nevének: *Gilvács* neve bizonyára a régi nyelvi, népnyelvi *gilva* 'lemezes gombafajta, laskagomba' főnév személynévi használatú, -cs képzős származékából keletkezett. Tudunk 1228-ban adatolt *Giluad* magyar női névről.⁵

Gilvánfa Baranya megyei helység (1410/1509: *Gilwanfalva*). A régi nyelvi *Gilván* személynév és a birtokos személyraggal ellátott *falu* főnév összetétele. Valószínű, hogy a név első része ugyancsak a *gilva* gombanévre vezethető vissza.⁶ Az előbbi három hasonló jellegű, jelentésű név közt persze különbség van. Utóbbi kettő egy bizonyos gombafajtára utal, és nem általánosságban a gombára. Szerkezet szempontjából szintén elütnek az ismertetett „gombás” helynevek.

A továbbiakban – egy kivétellel – általában a gombára utaló helyneveket mutatok be, aszerint csoportosítva őket, hogy képzett vagy összetett szavak-e.

Mielőtt erre sor kerül, hadd szóljak a kivétel névről, amely szerkezet szerint a *Gomba* helynévhez hasonlóan egy harmadik típust képvisel, az egyetlen morfémából álló, nem képzett szavakét. *Vargánya* határnevünk szláv eredetű szó, gombafajta megnevezése.⁷

Képzett szavak:

Gombás. Lakott hely Váctól északra (egyik részét *Kisgombás*nak, a másikat *Öreggombás*nak hívják). A név jó gombatermő helyre utal.⁸ A kézdíszéki Torján erdőt és kaszálót neveznek így, a szilágysági Hadadon pedig szőlőt.⁹ Valószínű, hogy az eddig ismertnél több helység határában is van *Gombás* nevű határrész.

Gombászó. Többszörösen képzett szó. A háromszéki Dálnok határneve volt. 1714-ből adatolt. A közelmúltban még ismerték, használták, de napjainkban már kihalt névnek számít csakúgy, mint a *Gombászóút* határnév.¹⁰

¹ TESz.

² KÁLMÁN 1989. 152–156.

³ FNESz.

⁴ SZABÓ T. 1994. 38.

⁵ FNESz.

⁶ FNESz.

⁷ Lásd FNESz. Hirip helységnevünk esetében – noha a FNESz. a fanévből való eredeztetést tartja elfogadottnak – nem zárható ki, hogy szintén gombanévre vezethető vissza. Erdélyben elterjedt népi neve a vargányának: *hirib*, *hirip*.

⁸ FNESz.

⁹ Lásd HINTS 1997. 34. és SZÉKELY 1994. 185.

¹⁰ Lásd BOGÁTS 1929. 58–59. és ZSIGMOND GYÖZÖ 1997. 6–7.

Összetett szavak:

Gombahát, Gombaháti kút cserszegtomaji helynevek.¹¹

Gombásbérc hegytető neve Háromszéken Kászonfürdő, Gyertyános (csángó telep) és Esztelnek határában.

Gombáshegyút szilágysági dűlőnevünk példa arra, hogy többszörösen összetett „gombás” helynévvel is kell számolnunk.¹²

Gombás-patak nevű ma is élő helynévre Torjáról (Kézdiszék) van adatunk.¹³

Gombászóút (1776) a háromszéki Dálnok határneve volt a már említett Gombászóval együtt.¹⁴

Gombaszög (Gombasek) Felvidék, Szlovákia egyik helysége.¹⁵

Gombatelek eltűnt szilágysági település neve.¹⁶

Kisgombás. A Vác melletti *Gombás* település egyik részét hívják így.

Magyarherepe Alsó-Fehér megyei település neve.¹⁷

Marosgombás falu Fehér megyében, Marosszéken, Nagyenyed közelében. *Csicsógombás* az egykori Szolnok-Doboka vármegye, ma Szilágysági megye települése.¹⁸

Nagygomba 1927-ben Marcalihoz csatolt település. Utal a FNESz. egy néhai *Kisgombára* is.

Oláhherepe Alsó-Fehér megyei település neve.¹⁹

Nemesgomba (Hubice) szlovákiai helység a Csallóköz nyugati részén. A megkülönböztető szerepű *Nemes-* előtag kishemesi lakosokra utal.²⁰

Öreggombás a neve a már említett Vác melletti *Gombás* egyik részének.

Helynév és gomba kapcsolatának egyik vonatkozását taglaltam eddig. Az sem mellékes, hogy a helynév milyen szerepet játszik a gombanév létrejöttében. Növénynév és földrajzi név általában úgy kapcsolódik egymáshoz, hogy a hely viseli a növény nevét.²¹ Ugyanez a helyzet a gombák esetében. Tanúság erre az eddig említett „gombás” helynevek lajstroma. Van azonban gomba is, nem csupán növény (henye boroszlán, *Daphne cneorum*), amelynek a neve fordított szabály szerint alakult. A gomba viseli termőhelyének a nevét. A hely neve köznevesül, és *-i* képzővel vagy anélkül válik a gomba nevévé. Így lett a felcsíki Csíkszentmihályon egy még biztosra nem azonosított galambgombaféle (*Russula*) neve: *ködi*, illetve *ködgomba*. *Köd*-nek nevezik azt az erdőt, ahol ez a gombafaj terem. Elnevezői úgy tartják, hogy máshol nem lelhető fel a ködi gomba.²¹ Ez a vélekedés egyúttal sejteti, magyarázza a névadás indítékát.

¹¹ VAJKAI 1941. 247.

¹² SZÉKELY 1994. 185.

¹³ HINTS 1997. 34.

¹⁴ BOGÁTS 1929. 59.

¹⁵ FNESz.

¹⁶ SZABÓ T. 1994. 38.

¹⁷ SZABÓ T. 1994. 43.

¹⁸ SZABÓ T. 1994. 38.

¹⁹ SZABÓ T. 1994. 43.

²⁰ FNESz.

²¹ PÉNTÉK 1997. 429–430.

Összesen 26 „gombás” helynevet említ jelen írás. Közülük 21 kapcsolódik általában a gombához, 5 pedig bizonyos gombafajtákhoz (kétféle gomba három nevéhez). A helységnevek a magyar nyelvterület különböző részeiről valók. A határnevek jórészt székelyföldiek, valószínűleg azért, mert elsősorban ezen a vidéken nézett utána alulírott a tárgyalt kérdésnek, és mert a Székelyföld sokféle gomba szedésére alkalmas terület, ahol szép számmal gombásznak is. Mindaddig nem vonhatunk le messzebbmenő következtetést a gomba fontosságáról a magyar névadásban, amíg például valamely növény vagy állat (illetve neve) helyneveinkben betöltött szerepéről nem készül tanulmány, mert csak az összehasonlítás elvégzését követően bocsátkozhatunk becslésekbe a helynévanyag alapján. És természetesen folytatni kéne a gomba és a helynevek kapcsolatának a vizsgálatát.

Jel, tanúbizonyosság az említett gombával kapcsolatos helynév-, valamint gombanévszókincs. Adalékot jelent, amely elősegíti népi kultúránk megismerését, amelynek egyik része sajátos örökséget jelentő gombakultúránk.

Irodalom

BOGÁTS DÉNES, 1929. Háromszéki helynevek: Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. A Székely Nemzeti Múzeum kiadása, Sepsiszentgyörgy, 58–71.

FNESz. = KISS LAJOS, 1988. Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, IV. bővített és javított kiadás, Budapest.

KÁLMÁN BÉLA, 1989. A nevek világa. Csokonai Kiadó, IV. átdolgozott kiadás, Debrecen.

HINTS MIKLÓS, 1997. A Bodoki-hegység hét településének család- és helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok, 151. ELTE, Budapest.

PÉNTEK JÁNOS, 1997. A növénynevek és a földrajzi nevek viszonyáról: Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai. II. Szerkesztette: B. GERGELY PIROSKA és HAJDÚ MIHÁLY, Budapest-Miskolc, 427–430.

SZABÓ T. ATTILA - SZABÓ T. ÁDÁM, 1994. Erdélyi magyar történeti helynévmutató. Magyar Névtani Dolgozatok 131. ELTE, Budapest.

SZÉKELY PÁL, 1994. Hadad helynevei: Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXXVIII/ 2. sz. Kolozsvár, 184-188.

TESz. 1967–1976. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–III. Főszerkesztő: BENKŐ LORÁND, Akadémiai Kiadó, Budapest.

VAJKAI AURÉL, 1941. A gyűjtőgető gazdálkodás Cserszegtomajon. Néprajzi Értesítő.

ZSIGMOND GYÖZÖ, 1997. Dálnok helynevei. Kézirat, Sepsiszentgyörgy.

1998. Erdélyi népi gombanevek. Kézirat, Sepsiszentgyörgy

ZSIGMOND GYÖZÖ